

Nowe oblicze lekcji religii – nauczanie zdalne w czasie pandemii

JOANNA STANIŚ-RZEPKA*

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska

Artykuł poświęcony jest zagadnieniu nauczania zdalnego w ramach lekcji religii rzymskokatolickiej w czasie pierwszej fali pandemii koronawirusa COVID-19. Celem nadrzędnym tego artykułu jest ukazanie nowego oblicza religii – od strony dydaktycznej: rozwoju kompetencji kluczowych, wykorzystania nowych narzędzi IT i metod przez nauczycieli religii; a od strony formacyjnej: ukazania nowej przestrzeni – środowiska ewangelizacyjnego.

SŁOWA KLUCZOWE: kompetencje, lekcja religii, narzędzia i metody IT, nauczanie zdalne, nowe oblicze.

The new face of religion lessons – remote teaching during the pandemic

This article focuses on the distance learning of Roman Catholic religious education during the first wave of the COVID-19 coronavirus pandemic. The overall aim of this article is to show the new face of religion – from the didactic side: the development of key competencies, use of new IT tools and methods by religion teachers; and from the formative side: showing a new dimension – the environment of evangelism.

KEYWORDS: competencies, distance learning, IT tools and methods, new dimension, religious education, skills.

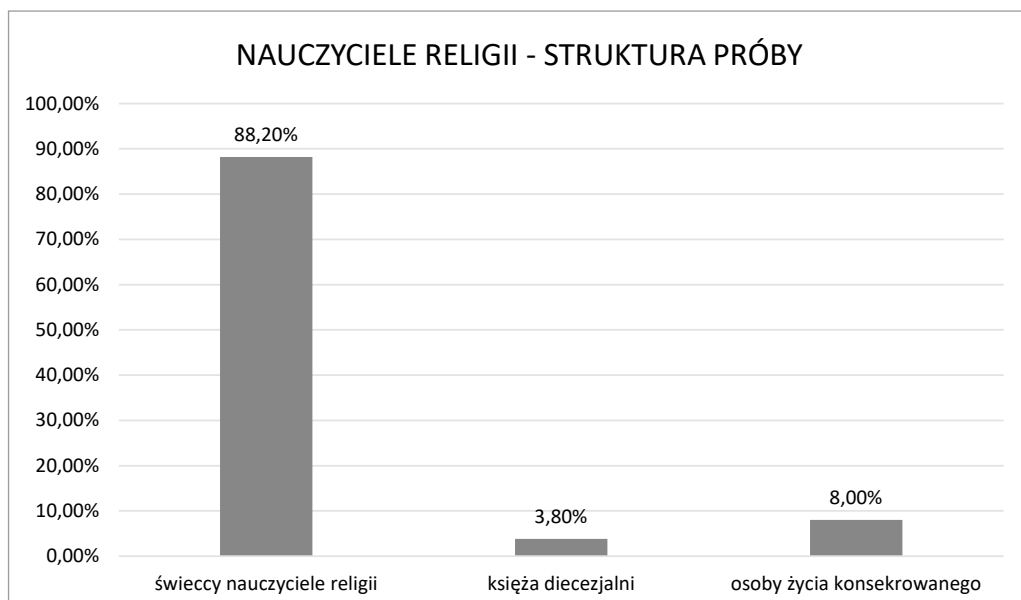
Wprowadzenie

Sytuacja pandemii koronawirusa COVID-19 stała się ogromnym wyzwaniem dla wszystkich instytucji, w tym także dla instytucji oświatowych. W związku z pandemią, w pierwszej jej fazie, od dnia 12 marca 2020 r. w szkołach i przedszkolach zawieszono stacjonarne zajęcia dydaktyczno-wychowawcze, a od 25 marca wprowadzono obowiązek realizowania zadań edukacyjnych za pomocą metod i technik kształcenia na odległość. Kształcenie to realizowane było do zakończenia zajęć dydaktycznych, a więc do 26 czerwca 2020 r. (Ministerstwo Edukacji Narodowej [MEN], 2020c). Już na początku pandemii wielu pedagogów i dydaktyków stawiało pytanie o kondycję i jakość edukacji, ale też o możliwości techniczne, przygotowanie i zaangażowanie nauczycieli i uczniów, a także podejmowaną współpracę pomiędzy środowiskami wychowawczymi: szkoła – rodzina – Kościół (w przypadku nauczania religii). Dlatego też w bardzo krótkim czasie badaniem empirycznym objęto także nauczycieli religii rzymskokatolickiej z całej Polski (Szpet i Staniś-Rzepka, 2020). W badaniach wzięło udział 2676 osób z 40 diecezji z Polski. Ze względu na precyzję

*E-mail: jrzepka@onet.pl

ORCID: 0009-0004-6114-745X

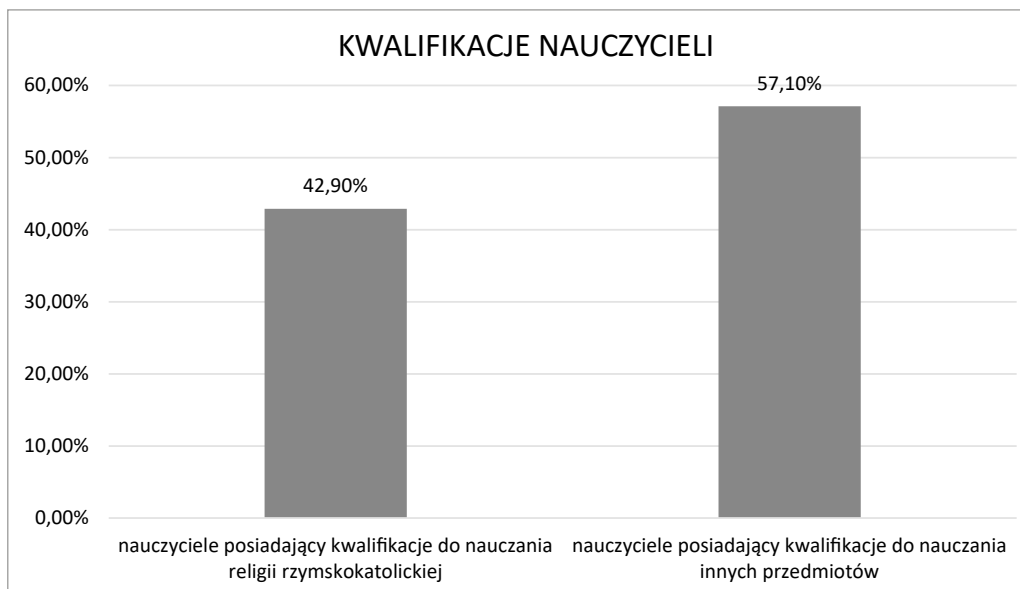
udzielanych odpowiedzi uwzględniono do analizy 1052 odpowiedzi. Spośród wypowiadających się: 928 (88,2%) to osoby świeckie, 84 (8%) to osoby życia konsekrowanego oraz 40 (3,8%) to kapłani diecezjalni. Zilustrowano to na Rysunku 1.

Rysunek 1. Nauczyciele religii rzymskokatolickiej – struktura próby.

Źródło: oprac. własne.

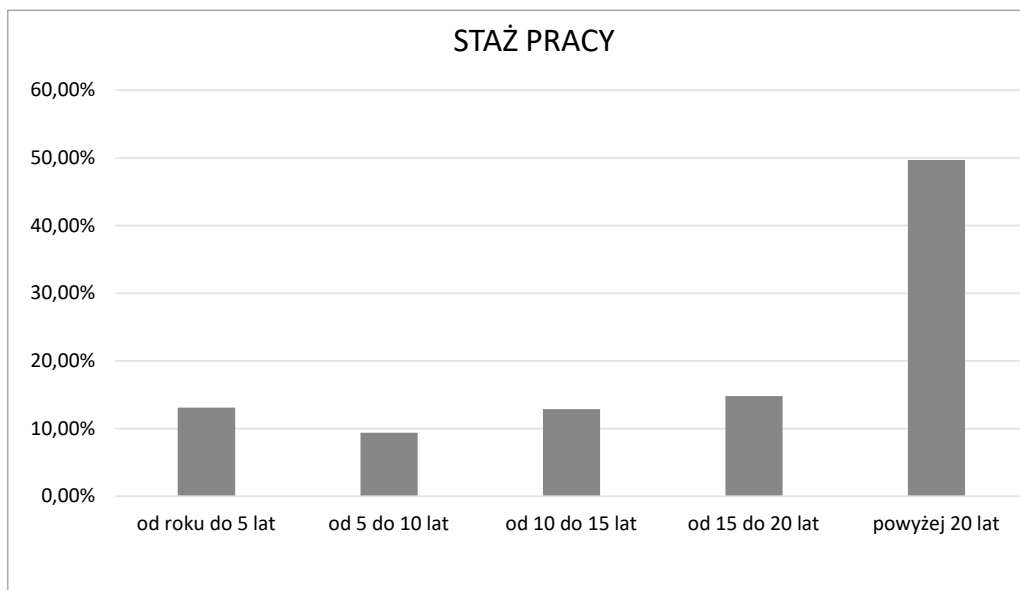
Zdecydowana większość nauczycieli – 846 osób (80,4%) była zatrudniona w szkole podstawowej, 166 (15,8%) w szkole ponadpodstawowej i 40 (3,8%) w przedszkolu. Po uwzględnieniu stopnia awansu zawodowego, ustalono, że aż 634 nauczycieli (60,3%) posiadało stopień nauczyciela dyplomowanego, 247 (23,5%) stopień nauczyciela mianowanego, 148 (14,1%) było nauczycielami kontraktowanymi, a 23 (2,2%) stażystami. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż w tej grupie respondentów 601 (57,1%) osób miało kwalifikacje do nauczania oprócz religii także innych przedmiotów ogólnokształcących. Dane przedstawiono na Rysunku 2.

Rysunek 2. Kwalifikacje nauczycieli religii rzymskokatolickiej.

Źródło: oprac. własne.

Podejmując zagadnienie nowego oblicza religii rzymskokatolickiej, nie można pominąć faktu, iż zdecydowana większość respondentów to nauczyciele ze stażem pracy powyżej 20 lat (Rysunek 3).

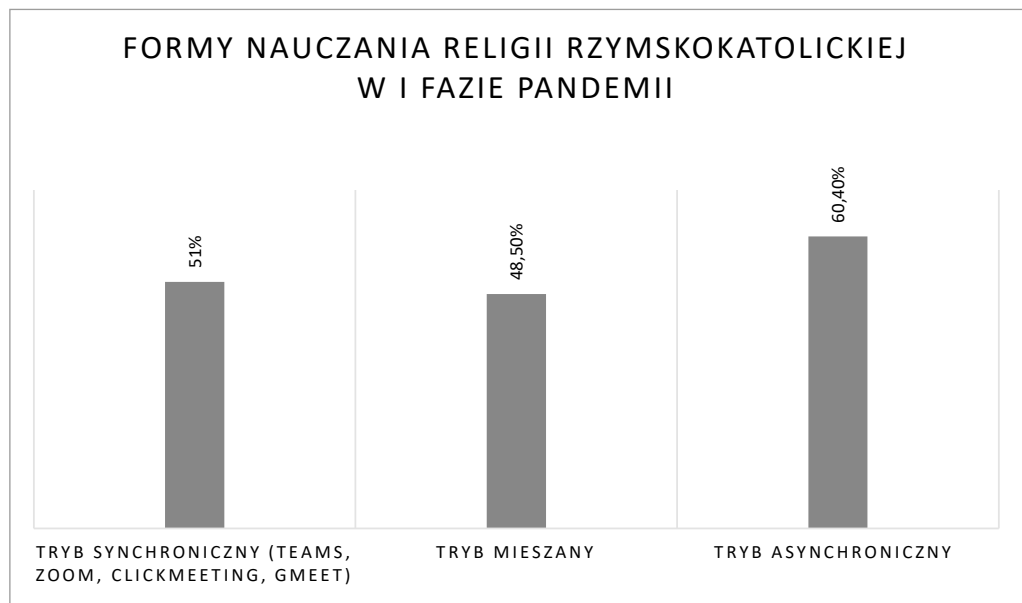
Rysunek 3. Staż pracy nauczycieli religii rzymskokatolickiej.

Źródło: oprac. własne.

Wyniki tych badań ukazały nowe zagadnienia w dydaktyce nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolu, szkole podstawowej i ponadpodstawowej czy katechetyce materialnej, szczegółowej; szczególnie w obszarach takich jak: organizacja i sposoby prowadzenia lekcji w okresie pandemii, wykorzystywanie IT na lekcji religii rzymskokatolickiej, pozytywne i negatywne aspekty tej formy prowadzenia zajęć, kompetencje informatyczne nauczyciela religii w kontekście nauczania zdalnego.

1. Nowe oblicze lekcji religii – kompetentny nauczyciel

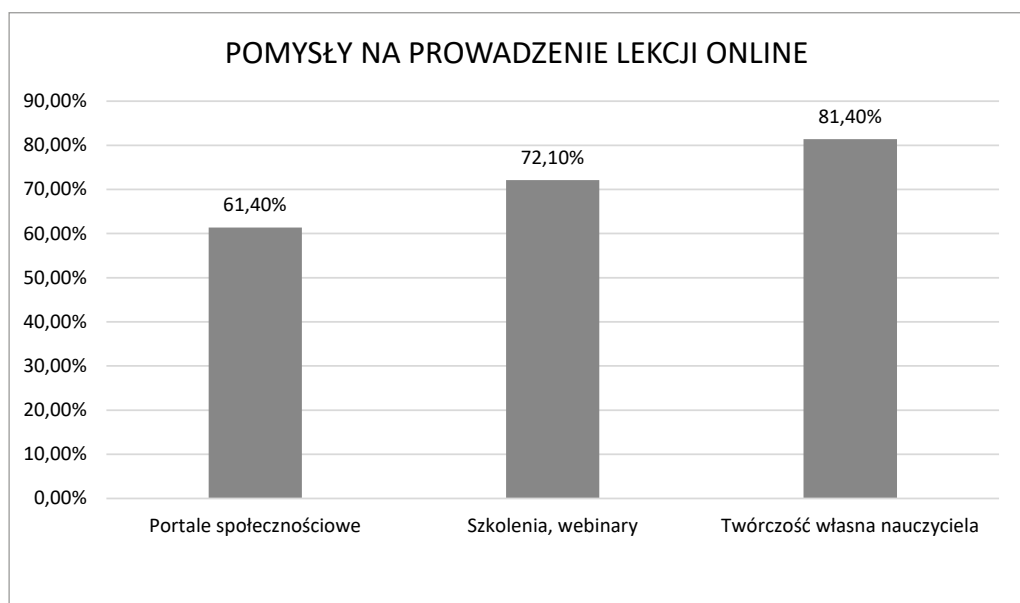
Wraz z wprowadzeniem do polskich szkół nauczania zdalnego, nauczyciele religii stanęli w obliczu wyzwania, jakim było nauczanie w nowej wirtualnej rzeczywistości. Pomimo że dla wielu z nich *e-learning* stanowił edukacyjne i informatyczne tabu, nauczyciele religii w ekspresowym tempie szkolili się w zakresie wykorzystywania IT w edukacji i w ten sposób przygotowywali się do prowadzenia kształcenia na odległość. Dzięki zdobywaniu nowych kompetencji, w bezpośredni sposób przyczynili się do tworzenia nowego oblicza lekcji religii. Organizując nauczanie lekcji religii w czasie pandemii COVID-19, nauczyciele religii stosowali tryb synchroniczny, polegający na łączeniu się z uczniami w realnym czasie za pomocą wideokonferencji MS Teams (Office 365), Zoom, ClickMeeting, Google Meet; tryb mieszany oraz tryb asynchroniczny. W tym ostatnim część nauczycieli religii kontaktowała się z uczniami za pomocą e-maili czy poczty w dzienniku elektronicznym Librus, Vulcan, wysyłając materiały i ćwiczenia interaktywne do wykonania przez uczniów w dowolnym dla nich czasie. W pierwszej fazie pandemii od marca do czerwca 2020 r. 51% nauczycieli prowadziło lekcje religii za pomocą zdalnych platform wykorzystywanych w edukacji synchronicznej, np. Teams, ClickMeeting, Zoom, Google Meet. 48,5% wysyłało uczniom materiały, które wcześniej zostały przez nich przygotowane i nagrane. Zilustrowano to na Rysunku 4.

Rysunek 4. Formy nauczania religii w czasie I fazy pandemii.

Źródło: oprac. własne.

Dzięki gotowości nauczycieli religii do zdobywania nowych kompetencji IT w procesie nauczania religii rzymskokatolickiej na odległość zwrócono pośrednio uwagę na fakt, iż dzięki nowemu obliczu e-lekcji nauczyciele religii chętniej uczestniczyli w licznych szkoleniach, kursach IT, webinarach, tworzyli grupy zadaniowe na portalach społecznościowych; dzielili się wiedzą, doświadczeniem i przygotowanymi prezentacjami, filmami itp. Nowe oblicze e-lekcji wymagało od nauczycieli religii oprócz kompetencji informatycznych, profesjonalizmu, zaangażowania, kreatywności oraz pasji. Już w pierwszych miesiącach pandemii nauczyciele religii z krótszym czy dłuższym stażem angażowali się, tworzyli interaktywne materiały i udostępniali je na portalach społecznościowych czy konkretnych aplikacjach. Powstawały sieci współpracy, a także grupy nauczycieli religii, np. na Facebooku. 81,4% respondentów potwierdziło, że podczas e-lekcji religii wykorzystywało własne propozycje – materiały przygotowane w aplikacjach, takich jak np. Genially czy Kahoot.

Rysunek 5. Pomysły na prowadzenie lekcji online.

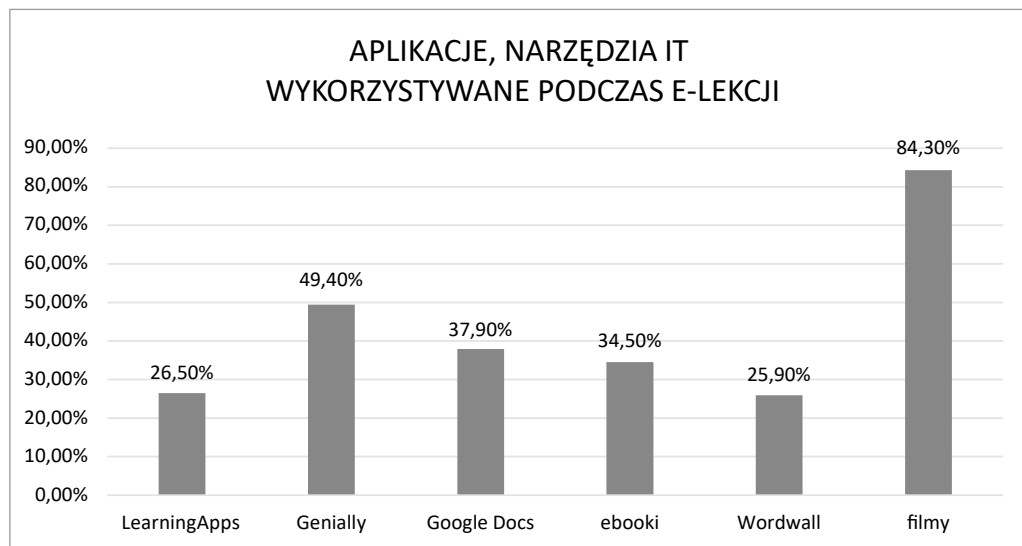
Źródło: oprac. własne.

Dzięki zastosowaniu wybranych aplikacji nauczyciel religii wprowadzał nową jakość na lekcjach. Do najczęściej wykorzystywanych przez nauczycieli religii aplikacji w pierwszej fazie pandemii należy zaliczyć:

- MS Teams, Zoom, ClickMeeting, Google Meet – do prowadzenia lekcji w trybie synchronicznym,
- Padlet lub Trello – do gromadzenia treści z lekcji religii przez nauczyciela oraz uczniów,
- LearningApps, Wordwall, QR code – do tworzenia ćwiczeń interaktywnych, kodów,
- Messenger, Snapchat – do kontaktu i współpracy między uczniami; nauczycielem i uczniami.

279 nauczycieli (26,5%) korzystało z aplikacji LearningApps, 520 (49,4%) z Genially i 272 (25,9%) z Wordwall. Przeważająca liczba ankietowanych nauczycieli proponowała swoim

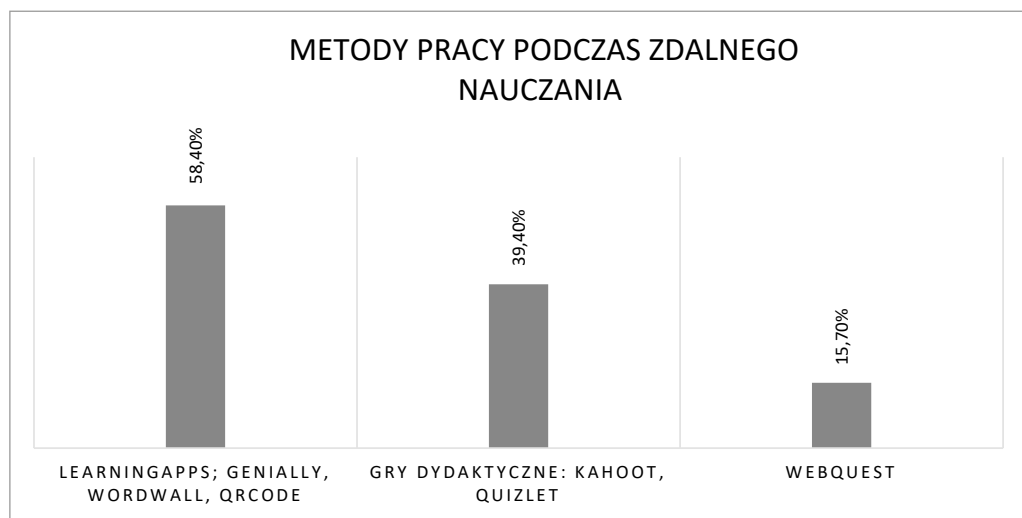
uczniom pogłębienie wiedzy religijnej poprzez obejrzenie prezentacji multimedialnej – 827 (78,6%) czy filmików – 887 (84,3%).

Rysunek 6. Aplikacje i narzędzia IT wykorzystywane podczas e-lekcji.

Źródło: oprac. własne.

Nowe oblicze lekcji religii to także nowa jakość osiągnięta dzięki stosowaniu podczas e-lekcji metod pracy z wykorzystaniem IT, np. LearninApps, Wordwall, QR code, Genially; gier dydaktycznych, takich jak Kahoot czy Quizlet czy zastosowaniem WebQuestu oraz metody Escaperoom online.

Rysunek 7. Metody pracy podczas zdalnego nauczania.

Źródło: oprac. własne.

Dzięki wykorzystywaniu podczas e-lekcji religii metod i narzędzi IT, nauczyciele przyczynili się do wprowadzenia innowacyjności w nauczaniu; poprzez personalizację materiałów w większym stopniu dostosowywali je do potrzeb i indywidualnych możliwości uczniów. Dzięki tej formie nauczania uczniowie mieli lepszy dostęp do różnorodnych interaktywnych materiałów; zajęcia były bardziej atrakcyjne i wzbudzały zainteresowanie uczniów.

2. Nowa jakość e-lekcji– nowe wyzwanie ewangelizacyjne

Dla nauczycieli religii nowe technologie mają dodatkowy walor.

Kościół zdaje sobie sprawę, że stosowanie nowoczesnych technik i technologii przekazu społecznego jest integralną częścią jego misji w trzecim tysiącleciu. Świadomość tego sprawia, że społeczność chrześcijańska poczyniła znaczne postępy w wykorzystywaniu środków społecznego przekazu w takich dziedzinach jak informacja religijna, ewangelizacja i katecheza (Jan Paweł II, 2005).

Korzystanie z nowych technologii jest nieodłącznym elementem nowoczesnej katechezy. Nowe formy komunikowania się z uczniami stały się jednocześnie nowymi przesłaniami do proklamacji Słowa Bożego. Już kilka lat wcześniej zwrócił na to uwagę papież Franciszek w Orędziu na 50. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu:

Także e-maile, sms-y, sieci społecznościowe, czaty mogą być w pełni ludzkimi formami komunikacji. To nie technologia określa, czy komunikacja jest autentyczna, czy też nie, ale serce człowieka i jego zdolność do dobrego wykorzystania środków, jakimi dysponuje. Sieci społecznościowe mogą ułatwiać relacje i promować dobro społeczeństwa, ale mogą również prowadzić do dalszej polaryzacji i podziałów między ludźmi i grupami. Środowisko cyfrowe jest placem, miejscem spotkań, gdzie można wyrazić sobie serdeczność albo zadać rany, nawiązać pożyteczną dyskusję lub dokonać linczu moralnego. [...] Także w sieci buduje się prawdziwe społeczeństwo obywatelskie. Dostęp do sieci cyfrowych pociąga za sobą odpowiedzialność za drugiego, którego nie widzimy, ale który jest realny, posiada swoją godność, która musi być respektowana. Sieć może być dobrze używana, aby spowodować rozwój zdrowego społeczeństwa, otwartego na dzielenie się z innymi (Franciszek, 2016).

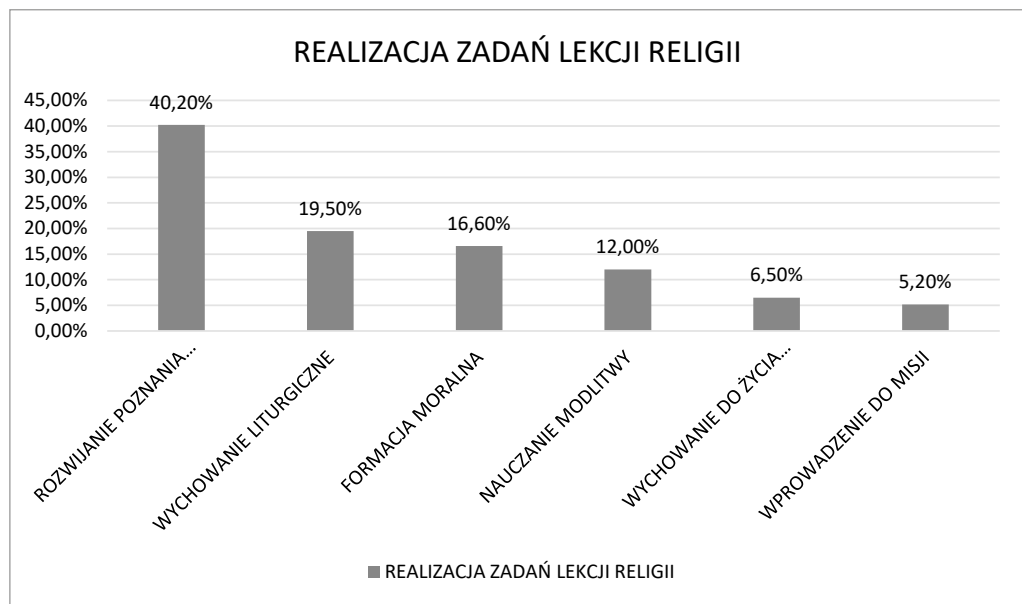
Te nowe zadania to dla nauczycieli religii niezwykle ważne wyzwania. W pierwszym okresie pandemii wymagały odrzucenia stereotypów nauczania, towarzyszenia uczniowi poprzez słuchanie, świadectwo życia i głoszenie także w przestrzeni wirtualnej. Wielu podjęło się tworzenia autorskich filmików, podcastów, vlogów promujących chrześcijańskie wartości i przekazujących prawdy wiary.

Wielu nauczycieli religii wskazywało uczniom zasoby internetowe zawierające dokumenty dotyczące tematyki religijnej i nauczania Kościoła, przybliżając w ten sposób katolicką naukę społeczną, postaci świętych i błogosławionych.

Podsumowując, stwierdzić można, że z trzech podstawowych funkcji katechezy, zdaniem nauczycieli religii, lekcje online najpełniej sprzyjały wychowaniu w wierze. Tego zdania jest 959 nauczycieli, co stanowiło 91,2% wypowiedziujących się. Natomiast 745, a więc 70,8% uznało wtajemniczenie chrześcijańskie, 709 osób, a więc 67,4%, nauczanie doktryny chrześcijańskiej.

W odniesieniu do realizacji celu katechezy, dokonując hierarchizacji, uznano, że lekcje online służyły: rozwijaniu poznania wiary – 40,2%, wychowaniu liturgicznemu – 19,5%,

formacji moralnej – 16,6%, nauczaniu modlitwy – 12%, wychowaniu do życia wspólnotowego – 6,5%, wychowaniu do misji – 5,2%.

Rysunek 8. Realizacja zadań lekcji religii.

Źródło: oprac. własne.

Według nauczycieli religii uczestniczących w badaniu prowadzenie lekcji na odległość również dawało owoce wynikające z głoszenia słowa Bożego. Zdecydowana większość nauczycieli podkreślała w swych wypowiedziach, że uczniowie pogłębiali swoją wiarę i dzielili się nią podczas e-lekcji czy na vlogach i blogach.

Wielu nauczycieli wskazywało również, iż zmieniło się podejście uczniów do lekcji religii. Byli bardziej zaangażowani i otwarci, zwłaszcza uczniowie słabsi i nieśmiali. Przygotowywali dodatkowe zadania i chętnie prezentowali wyniki swoich prac na forum. Otwartość, chęć do rozmów dotyczących wiary, dołączenie do lekcji uczniów wcześniej niezapisanych na religię, którzy poczuli się zachęceni, widząc atrakcyjną formę przekazu treści – to kolejne ważne owoce głoszenia i świadczenia o Chrystusie w okresie pandemii.

3. Nowe oblicze lekcji religii. Nauczanie zdalne – szanse i zagrożenia

Ostatnie dwa lata edukacji pokazały, że wykorzystywanie technologii informacyjnych to nieodłączny element dzisiejszej szkolnej rzeczywistości. Uczniowie już od wczesnego dzieciństwa korzystają z tych technologii i tworzą społeczeństwo informacji (Tadeusiewicz, 2002). Stanowią pokolenie zakorzenione w wirtualnym świecie. Dlatego też istotne jest, by również podczas lekcji religii nauczyciele wykorzystywali narzędzia cyfrowe. Obecnie w środowisku edukacyjnym wykorzystywanie e-narzędzi „staje się [...] naturalnym etapem w rozwoju nowoczesnej edukacji” (Dziedzic, 2015, s. 45). Należy jednak zwrócić uwagę na kilka ważnych kwestii związanych z wykorzystywaniem IT w nauczaniu religii. Jedną z nich jest troska o ortodoksyjny przekaz nauczania

Kościoła. Do najważniejszych zadań nauczania religii zalicza się: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formację moralną, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego i wprowadzenie do misji (Kongregacja ds. Duchowieństwa, 1997). Gwarancją realizacji tych zadań dają media katolickie, a przede wszystkim administratorzy chrześcijańskich sieci, blogerzy, duszpasterze i nauczyciele religii. W świecie wirtualnym dokonuje się wymiana myśli, poglądów dotyczących wiary czy głoszenie świadectwa. Technologie informacyjne służą rozwijaniu poznawania wiary czy wychowaniu liturgicznemu, przekazują zasady moralne, m.in. poprzez ukazywanie życiorysów świętych i błogosławionych czy świadectw osób, które doświadczyły nawrócenia. Pełnią również funkcję wspomagającą nauczanie religii w obszarze nauczania modlitwy czy wychowywania do misji ewangelizacyjnej.

Z jednej strony nowe technologie informacyjne stanowią źródło wiedzy, nowe drogi komunikacji z uczniami biegłymi w IT oraz szansę na dialog, a z drugiej mogą być zagrożeniem także w nawiązywaniu relacji czy głoszeniu Słowa. Do najczęstszych zagrożeń zalicza się te związane ze sprzętem i jego oprogramowaniem, ergonomią korzystania z technologii, a przede wszystkim z mentalnym podejściem do wykorzystywania nowych technologii. Zdecydowana większość dzieci i młodzieży spędza znaczną część wolnego czasu przed komputerem czy smartfonem, niejednokrotnie uzależniając się od Internetu. Podczas pierwszej fali pandemii można było zaobserwować u dzieci i młodzieży objawy uzależnienia polegające m.in. na zaniedbywaniu obowiązków szkolnych i domowych, odizolowaniu od najbliższych, rodziny i przyjaciół, a także stany depresyjne.

Do największych jednak zagrożeń z tego okresu zalicza się nawiązywanie kontaktów z nieznanymi z sieci czy też kontakt dziecka i młodego człowieka z niepożądanymi treściami. Przyczyną mógł być tzw. pseudoautorytet w sieci. Dostrzega się także, nie tylko u dzieci i młodzieży, wzrost zaufania do treści, które nie zawsze były prawdziwe czy też zawierały aktualne dane, a znajdowały się w Internecie. Wymagało to od nauczycieli religii krytycyzmu wobec treści teologicznych, a w szczególności katechetycznych oraz permanentnej kontroli aplikacji off- i online wykorzystywanych do tworzenia materiałów w zakresie głoszonego Słowa. Innym powodem mógł być brak dostatecznej wiedzy na temat wartościowych zasobów sieciowych, brak odpowiednich kompetencji informacyjnych, a co za tym idzie umiejętności wyszukiwania i wykorzystywania tych informacji.

Fragmentaryzm, akreatywność oraz arefleksyjność to kolejne zagrożenia czyhające na młode pokolenie. Dzieci i młodzież z jednej strony szybko poznawały nowe technologie i wykorzystywały je, a z drugiej strony miały trudności z dokonaniem analizy i syntezy przyswajanych treści.

Nauczyciele uczestniczący w badaniu wskazywali także na trudności wynikające z braku bezpośredniego kontaktu z uczniami; zdarzały się sytuacje, podczas których uczniowie mieli wyłączone kamery i mikrofony, co utrudniało prowadzenie zajęć z religii, nawiązywanie kontaktów i budowanie relacji. Szczególnie z problemem tym borykali się nauczyciele pracujący z młodzieżą w szkołach ponadpodstawowych. Pojedynczy nauczyciele zwracali uwagę także na fakt, iż niektórzy rodzice reprezentowali nieodpowiedni stosunek do przedmiotu.

Innym czynnikiem była presja czasu. Na początku pandemii nauczyciele borykali się z brakiem wystarczającego czasu na przygotowanie się do zajęć online, poznanie aplikacji, narzędzi IT; udzielenie odpowiedzi na e-maile. Zdecydowana większość badanych wskazała także, iż trudnością było ograniczenie pracy w grupach, z wykorzystaniem metody projektu czy twórczych metod pracy. W 2020 r. częstym problemem zgłaszanym przez nauczycieli

była także zbyt mała oferta e-booków do nauczania religii czy materiałów dydaktycznych zamieszczanych na stronach wydawnictw katolickich. To uległo radykalnej zmianie w późniejszym okresie.

Wnioski

Nowe oblicze lekcji religii online w okresie COVID-19 to przede wszystkim zdobywanie lub rozwijanie nowych kompetencji przez nauczycieli oraz budowanie relacji z uczniami w ich przestrzeni, środowisku. Paradoksalnie dzięki zdalnemu nauczaniu nauczyciele religii zdobyli zupełnie nowe kompetencje informatyczne. W tak krótkim czasie po pierwsze poznali od kilku do kilkunastu narzędzi czy aplikacji służących do tworzenia materiałów dydaktycznych do lekcji religii, a po drugie na portalach i stronach www o tematyce katechetycznej tworzyli autorskie materiały dydaktyczne: prezentacje, filmiki, ćwiczenia interaktywne.

Poza tym dzięki przefiltrowaniu do wirtualnego świata nauczyciele religii poznali tych uczniów, którzy na co dzień byli niedostępni, zagubieni, zamknięci. Nauczanie zdalne ośmieliło dzieci nieśmiałe, z trudnościami w nauce. Nabrały one odwagi i pewności siebie. Podczas lekcji online były aktywne. Możliwe, że wynikało to ze świadomości mówienia tylko do nauczyciela, a nie do całej klasy.

Innym ważnym atutem zdalnego nauczania religii była ewangelizacja dzieci, młodzieży, ale także rodziców, zwłaszcza dzieci młodszych, którzy pośrednio uczestniczyli w zajęciach online; wspomagali dzieci w wykonywaniu zadań. Jak naucza Papież Franciszek

Ważna jest czujność i obecność Kościoła w świecie komunikacji, aby rozmawiać ze współczesnym człowiekiem i prowadzić go na spotkanie z Chrystusem: Kościół towarzyszący w drodze potrafi wyruszyć z każdym. W tym kontekście rewolucja środków przekazu i informacji jest wielkim i ekscytującym wyzwaniem, wymagającym nowej energii i nowej wyobraźni, by przekazywać innym piękno Boga. [...] Dobra komunikacja pomaga nam być bliżej siebie oraz lepiej poznawać siebie nawzajem. [...] Kultura spotkania wymaga, abyśmy byli skłonni nie tylko dawać, ale także otrzymywać od innych. Media mogą nam w tym pomóc, zwłaszcza dzisiaj, kiedy sieci ludzkiej komunikacji osiągnęły bezprecedensowy rozwój. Zwłaszcza Internet może zaoferować większe możliwości spotkania i solidarności między wszystkimi, a jest to rzecz dobra, jest to Boży dar (Franciszek, 2014).

Franciszek konsekwentnie głosi, że

otwarcie drzwi kościołów oznacza także otwieranie ich w środowisku digitalnym, zarówno po to, aby ludzie mogli wejść, niezależnie od tego, w jakiej sytuacji życiowej się znajdują, jak i po to, aby Ewangelia mogła przekroczyć próg świątyni i wyjść na spotkanie wszystkich (Franciszek, 2014).

W sytuacji zamknięcia szkół, a także ograniczenia działalności duszpasterskiej w parafiach, nauczanie zdalne było nie tylko jedyną formą kontaktu nauczycieli religii z uczniami, ale także duszpasterzy z dziećmi i młodzieżą w ramach spotkań formacyjnych grup duszpasterskich.

Czas pandemii paradoksalnie przyczynił się do rozwoju kompetencji nauczycieli religii; wpłynął także na nową jakość nauczania: wykorzystywanie metod i narzędzi IT podczas

lekcji religii, indywidualizację nauczania, atrakcyjność zajęć. Przede wszystkim jednak dzięki zdalnemu nauczaniu nauczyciele religii doświadczyli, jak ważna jest znajomość wirtualnego świata – środowiska digitalnego, w którym funkcjonują ich uczniowie. Nowe oblicze religii to nowa szansa na to, by dotrzeć do szerszego grona młodych ludzi z pokolenia IT.

Bibliografia

- Buchner, A. i Wierzbička, M. (2020). *Edukacja zdalna w czasie pandemii*. Pobrano z https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/11/Raport_Edukacja-zdalna-w-czasie-pandemii.-Edycja-II.pdf
- Centrum cyfrowe (2020). *Edukacja zdalna w czasie pandemii. Raport z badań*. Pobrano z https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/05/Edukacja_zdalna_w_czasie_pandemii.pptx-2.pdf
- Dziedzic, M. (2015). Wybrane aspekty stosowania technologii mobilnych w edukacji językowej. *Społeczeństwo. Edukacja. Język*, 3, 45–51.
- Franciszek (2014). „Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania”. *Orędzie na 48. Dzień Środków Społecznego Przekazu*. Pobrano z <https://www.paulus.org.pl/219,48-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2014>
- Franciszek (2016). „Komunikacja i miłosierdzie – owocne spotkanie”. *Orędzie na 50. Dzień Środków Społecznego Przekazu*. Pobrano z <https://www.paulus.org.pl/217,50-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2016>
- Jan Paweł II (2005). *Szybki rozwój. List apostołski Jana Pawła II do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu*. Pobrano z https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/szybkir_24022005.html
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (2020a). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 492).
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (2020b). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 493).
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (2020c). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 530).
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (2020d). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 maja 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. (Dz. U. 2020 poz. 872).
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (2020e). Raport Ministra Edukacji Narodowej. Zapewnienie funkcjonowania jednostek systemu oświaty w okresie epidemii COVID-19. Warszawa: MEN.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa (1997). Dyrektorium ogólne o katechizacji.
- Pyżalski, J. i Walter, N. (2021). *Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w Polsce – mapa głównych szans i zagrożeń*. Pobrano z https://operon.pl/Edukacja_zdalna_w_czasie_pandemii_COVID-19.pdf
- Szpet, J. i Staniś-Rzepka, J. (2020). *Nauczanie religii w okresie epidemii COVID-19*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny.
- Tadeusiewicz, R. (2020). *Społeczność Internetu*. Warszawa: Akademicka Oficyna Wydawnicza Exit.